

PRÒLEG

per

JOSEP TERMES

Caplletra,
Primer llibre
d'un Triadó,
J. Triadó i
R. Miquel
i Planas,
Impremta
Elzeviriana,
Barcelona
1936

Una nova història de Catalunya?, es preguntaran, tal vegada, els possibles nous lectors. Ens és necessària, ara?, es diran. Doncs sí, perquè aquest és el temps d'arriscar-se, l'hora d'obrir nous camins. Cal, avui, una història renovadora i desacomplexada com aquesta. I la que ara es presenta, *Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, és renovadora per dos motius: en primer lloc perquè vol superar la vella història reductora, centrada a l'entorn de la política del poder i en el fet econòmic, per anar a cercar la història de la societat, de la cultura, de la vida quotidiana; i en segon lloc perquè el seu àmbit espacial no es redueix, tímidament, a la Catalunya estricta, sinó que abasta la història de tots els territoris de parla catalana, avui que uns fets com els premis Octubre al País Valencià han tornat a posar en relleu la germanat de llengua i cultura entre totes les terres catalanes. I aquesta història que ara es publica fa això sense separar-les en compartiments tancats. No hi ha una història de Catalunya, una altra del País Valencià, una tercera de les Illes i una darrera de la Catalunya del Nord, sinó una única història comuna. Cadascuna de les parts d'aquest tot és analitzada globalment dins del període històric corresponent, de manera integrada i conjunta, assajant per primera vegada una història total dels Països Catalans, una història harmònica de les terres de parla catalana. Tot i saber que no són els mateixos els ritmes de canvi i creixement, de nacionalització política, de recuperació i reafirmació de la llengua ni de creació d'una cultura en l'idioma del país.

Diguem-ho d'una vegada: la nostra història és un repte i un instrument. Un repte perquè cal investigar-la, analitzar-la i explicar-la al nostre poble, en termes d'objectivitat i mesura, adaptant la historiografia catalana al desvetllament actual de les ciències socials, en hipercrític estat de renovació. Però cal recordar també que la recerca, i la divulgació, de la nostra història és un instrument de socialització i de nacionalització, que ha d'ajudar a crear cultura, civisme i ciutadania al servei de la nostra pàtria.

I no ens enganyem, moltes veus crítiques contra la història catalana amaguen sota una disfressa d'un internacionalisme cultural la vella mercaderia avariada del cosmopolitisme burgès i desnacionalitzador. Per què no dir-ho tal com ho pensem? Les nacions minoritzades no sobreviuran al llarg del proper segle si no basteixen una història pròpia, pastant-la amb la sang i la suor dels seus avantpassats, rememorant el sacrifici dels seus màrtirs, amb el record dels seus botxins, amb la pietat per les seves defallences. Amb l'argila del nostre passat es basteix un futur. Història-mite? I quina història nacional no els inclou, els mites? I el mite és aquí, simplement, record exaltador i exemple de supervivència entre les dificultats i els esculls que ens

imposen els estats nació centralitzats i depredadors, intolerants i negadors de la diferència, exaltadors del mite arrogant i opressor. Però sembla que són tan sols les nacions sense estat, les nacions històricament sotmeses, les úniques que han de pagar el peatge a la pseudo-ciència, que hi vol imposar una rendició sense condicions.

Història crítica i científica. Sí, així la volem, però sense acceptar el xantatge dels poders constituïts, que no volen la ciència sinó la dimissió nacional.

Crec que aquesta obra té, a més, un valor afegit, perquè significa la confirmació i en alguns casos la sortida a la palestra de la síntesi divulgadora de la segona generació d'historiadors, la que segueix la que podem considerar primera generació de postguerra —els Fontana, Nadal, Giralt, Tarradell, Mercader, etc— formada a l'entorn de figures com Vicens Vives, Ferran Soldevila, Jordi Rubió, Martí de Riquer, Abadal, per citar-ne alguns dels més destacats. Aquesta segona generació historiogràfica s'aferma en els temps de la crisi de les ideologies totalitzadores i concentradores i en els de la renovació antideterminista actual de la ciència històrica, que, defugint la predeterminació social, econòmica o ideològica, busca nous camins temàtics o metodològics. Generació de crisi i de ruptura, de templeig, que té ja investigadors de talla. La relació dels coordinadors dels dotze volums d'aquesta història dels Països Catalans és una garantia de seriositat professional i d'originalitat. Aquesta segona generació de gent que no ha arribat encara als cinquanta anys és una esperança per al futur. Fixem-nos, si no, en l'ampli ventall temàtic de les seves investigacions, en la quantitat i la varietat d'obra d'investigació publicada.

Noms com els de J.M. Salrach, E. Serra, B. de Riquer, J. Casassas, P. Anguera, entre d'altres, exemplifiquen l'èxit de la nostra historiografia. Dels temps foscos de la postguerra hem passat, si no a una plenitud, sí a una normalitat, a una historiografia catalana abundant, rigorosa i consolidada.

Al meu entendre, culmina ara un extens període historiogràfic, de més d'un segle, i se n'obre un de nou, marcat per la lluita pel mercat cultural i pel necessari revisionisme crític. El pes dels mitjans de difusió, l'existència d'un públic majoritari, no necessàriament culturalista, la presència d'una nombrosa població, nascuda a Catalunya o no, però que no té el català com a llengua familiar, tot plegat combinat amb la pressió econòmica i institucional de les llengües veïnes i de l'anglès, ens pot portar a un carreró sense sortida en què la necessària nacionalització de Catalunya seria difícil, per no dir impossible.

En síntesi, considero el nostre passat comú historiogràfic com la suma de tres grans corrents que successivament han aportat un cabal d'homes i obres: el Romanticisme, amb el seu afany de recuperació d'un passat gloriós, el Noucentisme, capficat en la institucionalització de la cultura i en la promoció del civisme, i el frontpopulisme de postguerra, fonamentat en la represa de Catalunya i en la codificació d'uns valors i uns símbols comuns, centrats en els elements democràtics, nacionals i socials de la nostra història. S'hi afegeix ara un nou estil crític i revisionista de fer erudició parcial, que serà positiu si busca noblement un coneixement històric millor, però que pot ser pertorbador si es converteix en instrument cec, venal o rancunios de defensa del poder espanyol. La psicologia, individual o social, ens hauria d'ajudar a entendre, per desactivar-lo, el fenomen de com en els pobles dominats i vençuts, alguns individus o figu-

Història de Catalunya,
F. Soldevila,
ed. Alpha,
Barcelona
1934-35
foto: G.S.

res troben en el conreu de l'autoodi o en la destrucció injusta dels propis valors un motiu de satisfacció o de promoció política.

Al llarg d'una postguerra difícil va consolidar-se una sòlida escola històrica catalana. Tot i que les circumstàncies polítiques eren adverses per a la nostra cultura, una generació de benemèrits erudits va saber posar les nostres ciències humanístiques a l'altura dels nous temps. I ara les noves promocions poden beneficiar-se dels seus estudis, ampliant-los o cercant nous camps temàtics, amb esperit crític i revisionista. Però tots plegats som deutors dels sacrificis dels nostres avantpassats. El llegat dels Rubió i Lluch i Antoni Comas, en el camp de la història de la cultura i la literatura, i de Rovira i Virgili, Ferran Soldevila, Joan Reglà, Joan Maluquer de Motes, Joan Mercader o Miquel Tarradell, en el de la història política i institucional, és avui ben present i operant. Als absents, caldria afegir-hi els que encara ara són mestres i guia, com Miquel Batllori, Joaquim Molas, Joan Coromines i tants altres.

Però aquesta història ve de més lluny. No podem entendre el desvetllament català dels segles XIX i XX si no hi incorporem la renaixença literària i el conreu de la història de Catalunya com a gèneres d'agitació i de recuperació nacional. La represa de Catalunya fou econòmica i política, però l'art, la literatura i la ciència històrica en foren el llevat necessari, sense el qual el creixement econòmic hauria esdevingut una simple millora regional, limitada i despersonalitzada.

Em cal ara, en aquest breu pòrtic, recordar les històries de Catalunya aparegudes després de l'inici de la Renaixença, a partir de l'obra pionera de Víctor Balaguer, tan romàntica i llegendària. I ho faig així perquè, sense desmerèixer el valor historiogràfic dels precedents (ben sovint de millor qualitat científica que l'obra de Víctor Balaguer), és evident que amb aquesta els llibres generals i particulars sobre història de Catalunya s'inscriuen voluntàriament en el clima polític i nacional de redreçament de la identitat nacional. Sense menystenir la qualitat de la historiografia anterior, amb el Romanticisme s'inicia la vertebració de la investigació i la divulgació històrica en el procés social i polític de la modernització de Catalunya.

Em sembla que els cronistes i els historiadors anteriors a la Renaixença (Feliu de la Peña, amb els seus *Anales de Cataluña*, del 1709; l'escola de Cervera, amb els Finestres; Masdeu i els jesuïtes catalans a Itàlia; J. Caresmar, i Antoni de Capmany amb les *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, de 1779-92; o els anteriors, els cronistes siscentistes, com F. Diago, o Pujades, amb la *Crónica Universal de Cataluña*, del 1609, reeditada entre el 1829 i el 1832) pensaven en el país, en el record dels seus comtes i reis, en els fets d'armes, en la glòria antiga, i que ara, a partir de la Renaixença, es pensa en la pàtria.

És cert que la *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón* (1860-63) té poc esperit crític i recull fantasies i llegendes, però l'obra de Víctor Balaguer tenia el mèrit de ser la primera història general de Catalunya apareguda després de la guerra de Successió i de la promulgació dels decrets de Nova Planta.

I com Balaguer diu en el pròleg al primer dels cinc volums de la seva història, que dedica "A mi patria", sense determinar-la, "nunca había existido en Cataluña un anhelo tan vivo por conocer su historia, ni en la juventud un deseo más ardiente por saber el pasado de este heroico

Gravat,
Bellezas de la
Historia de
Cataluña,
V. Balaguer,
Imprenta
N. Ramírez,
Barcelona
1853
foto: G.S.

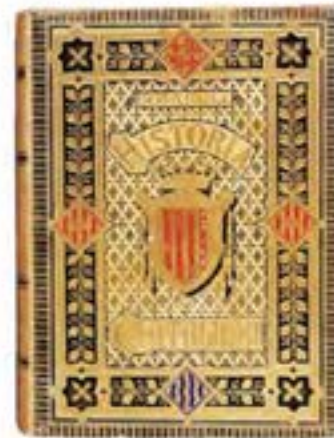
país"; afirmarà també que la història d'Espanya no pot ser tan sols la de Castella, car "España es un compuesto de diversas nacionalidades", i que la nostra història la formen "unas crónicas aparte de las generales de España, un sistema de gobierno peculiar... un idioma con todas las condiciones de tal... y una historia, no interrumpida por espacios de seis siglos, de libertad constitucional".

Ja abans, el 1853, Balaguer havia publicat *Bellezas de la Historia de Cataluña*, un conjunt de lliçons dictades a l'octubre del 1852 a la Societat Filharmònica i Literària, que li valgueren el nomenament de cronista oficial de la ciutat de Barcelona, on remarcava que "recordar la historia de su patria es siempre un deber del buen ciudadano". El romanticisme literari esclatava en Balaguer ("estas lecciones son más bien que el trabajo del historiador, la tarea del poeta"), que reiterava el servei a la pàtria (quina, però?, ja que mai no s'explicita, encara que en el pròleg se citava Barcelona trenta vegades, Catalunya més de dotze, i Espanya tres). "La historia de Cataluña (no es) la de una sola comarca, la de una sola provincia... sino la de todo un país, la de toda una nación"; "los dioses se van, los reyes se van. Y bien!, podrá irse todo, pero hay una cosa que no se irá nunca; es el amor patrio. Pueden hundirse los tronos, pueden desaparecer las creencias; mientras haya hombres, habrá patria".

És evident que amb el Romanticisme progressen especialment els estudis d'història medieval. Gràcies sobretot als Bofarull, des de Pròsper de Bofarull, arxiver a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que publica *Los Condes de Barcelona vindicados*, el 1836, i inicia la publicació de la "Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón", el 1847, passant pel seu fill Manuel de Bofarull, el seu nét Francesc de Bofarull i els seus nebots, també reusencs, Andreu de Bofarull i de Brocà (autor dels *Anales históricos de Reus*, 1845-46) i Antoni de Bofarull, autor de *L'orfeneta de Menargues*, del 1862, que inicia la novel·la històrico-romàntica en català, i especialment de la *Historia crítica (civil y eclesiàstica) de Cataluña*, en nou volums, publicats entre el 1876 i el 1878, com a rèplica erudita al romanticisme balaguerià. Entremig, el 1854 s'havia publicat, com a obra important, la d'Andreu Avel·lí Pi i Arimon, *Barcelona antigua y moderna. Descripción e historia de esta ciudad desde su fundación hasta nuestros días*, en dos grossos volums, detallada i erudita.

Antoni de Bofarull ja havia dit, en el pròleg a *L'orfeneta de Menargues o Catalunya agonizant*: "molts anys fa que sento amor per les coses de Catalunya en termes que aquesta passió és, sens dubte, la més antiga, la més constant y la més creixent que alimenta mon cor... A què ve, després de tants segles... aquest renaixement y entusiasta afició que's nota en Catalunya pera fer reviurer lo bo del passat, pera tornar una part de fesomia a aquella nacionalitat catalana que s'havia cregut morta? Alguna cosa significa aquest nou bulliment de sanch".

La història de Catalunya d'Antoni de Bofarull arribava fins a la invasió napoleònica, i continuava amb la seva *Historia crítica de la Guerra de Independencia en Cataluña* (1886-87) i en una inacabada i no publicada *Historia de la Guerra Civil de los Siete Años en Cataluña*. De les obres generals decimonòniques, la història de Catalunya d'Antoni de Bofarull és la més erudita, documentada i original. Com diu Rovira i Virgili, "Balaguer fou un literat. Bofarull un arxiver. Aquell compilava o enllaçava les obres i els treballs anteriors... Aquest es desentenia de les obres impreses i buscava la història en els escrits i documents recòndits".

Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña, A. de Bofarull, ed. J. Aleu y Fugarull, Barcelona, 1926-28, foto: G.S.

La següent, en el temps, fou la *Història de Catalunya* d'Antoni Aulèstia i Pijoan, en dos volums publicats entre el 1887 i el 1889 (la primera, però, publicada en català). Aulèstia havia estat membre de la Jove Catalunya i de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, i el podem retratar com a romàntic tardà. El seu deixeble i continuador Ernest Moliné i Brasés el definí com l'home "que sapigué incorporar al moviment catalanista que l'Almirall acabava de definir l'escola històrica catalana"; i ell mateix escrivia en el pròleg a la seva història que "el principal mòbil que ha guiat nostra ploma ha sigut contribuir a augmentar l'entusiasme per les glòries de la terra". No obstant això, la seva reflexió sobre la relació entre l'estudi de la història i l'època en què es viu és prou adient: "a mida que s'han anat desplegant les distintes fases del modern renaixement catalanista, han anat presentant-se amb diferents formes la tendència a l'estudi de la Història... Passada la Guerra de la Independència, que mostrà vivent l'esperit de la restauració regional que des del dia de la pèrdua de les llibertats catalanes s'havia anat trametent a les generacions, trucà a nostres portes lo romanticisme, i a sa veu un aplec de joves de cor ardent i de saba verament catalana, se posaren a l'obra, i amb les gales de la més ardorosa fantasia començaren a idealitzar les costums i els fets llegendaris dels segles mitjos. En la segona etapa d'aquest camí, aparegué una escola que restaurant la llengua catalana amb la institució dels Jocs Florals, donà als estudis històrics un caràcter més d'investigació, no sortint-se, emperò, del camp de la narració i de la pintura dels fets, i sense relacionar-los encara amb les necessi-

Història Nacional de Catalunya.
A. Rovira i Virgili,
ed. Pàtria,
Barcelona
1922-34
foto: G.S.

tats del present. Avui una nova fase d'aquesta evolució se manifesta amb lo treball monogràfic, avivador de les energies locals, i amb la tendència a tractar la història des del punt de vista polític-social, fent-la entrar com a element d'estudi per a resoldre lo gran problema del regionalisme".

Aquest plantejament era recollit per la "Revista de Catalunya", en la seva presentació el 1896, quan afirmava que "de dia en dia brollen de per tot arreu poetes i novel·listes, artistes i historiadors, filòsofs i juristes, arqueòlegs i numismàtics que en les tradicions de la terra, en los costums del poble, (...) en los vells pergamins dels arxius, en nostres cossos legals, en les ruïnes d'històrics monuments troben motiu d'estudi i font d'inspiració per cantar uns i analitzar d'altres les gestes glòries de la terra catalana".

Anys més tard, Antoni Rovira i Virgili inicia la publicació de la seva *Història Nacional de Catalunya*. El primer dels set volums sortí a la llum el 1922, el darrer el 1934. Entre aquests i l'obra d'Aulèstia van aparèixer algunes obretes de divulgació històrica general, com la de mossèn Norbert Font i Sagué (*Història de Catalunya*, 1899) i la del mestre Antoni Flos i Calcat (*Historia de Cataluña*, 1910). El primer, apologeta i científic (autor d'un manual de geologia en català, del 1905, i d'una *Història de les Ciències naturals a Catalunya*, del 1908), destacà en la reedició, entre el 1897 i el 1901, de fullets clàssics (a vegades traduïts i "arreglats") sobre la guerra dels Segadors del 1640 i la de Successió, com el *Despertador de Cathalunya* de 1713, *Llealtat catalana* (1714), *Catalana justícia contra castellanés armes* (1641), *Recort de la aliança fet al sereníssim Jordi-August* (1736), *Via fora els adormits* (1734) i *Memorial en defensa de la llengua catalana* (1636).

L'obra d'Antoni Rovira i Virgili era la més ambiciosa i agosarada, perquè ell tot sol volia escriure "la història nacional de Catalunya, és a dir, de la Catalunya ampla i perenne, de la Catalunya integrada per totes les terres on és parlat el llenguatge català, de la vera i total nació catalana. El protagonista de les nostres narracions ha d'ésser Catalunya, la pàtria nostra... La història d'una nació és la biografia d'una pàtria.... En el seu contingut, la concebem com el descabdellament històric d'una individualitat nacional, d'una nacionalitat, Catalunya. Aquest caràcter nacional és el centre de la nostra concepció de la història catalana. No veiem la nostra història com una llarga sèrie de fets damunt un determinant territori, ni com una deslligada successió de gents i èpoques... La veiem com el descabdellament, en el temps i en l'espai, de la vida d'un poble amb personalitat pròpia... Partim, doncs, de l'existència històrica d'una unitat nacional catalana. Però la unitat de la nació, tal com es manifesta històricament i socialment, no és una unitat homogènia, ni integral... Dins la nació conviuen, lluiten i xoquen els diversos grups socials, amb interessos sovint oposats... Damunt la nació obren també les influències exteriors, vingudes pel veïnatge territorial, per la guerra, per l'ocupació i per la difusió de la cultura... La unitat de la nació no pressuposa l'homogeneïtat dels seus elements ètnics i socials, ni llur solidaritat en tots els moments, sinó tan sols l'existència d'un lligam històric, polític i espiritual, compatible amb les diferències i les lluites internes.... Ens proposem d'escriure una història nacional. Però no pas una història patriòtica en el sentit de propaganda i de panegíric que aquest mot pren molt sovint... El nostre amor filial a Catalunya no ens farà veure les coses a través d'un prisma parcial. Més que mai accentuarem el nostre esforç per assolir l'objectivitat en la màxima mesura possible... La història, en el seu ample conjunt té un caràcter provisional. Els fets passats, per a la nostra coneixença, no arriben a ésser definitius... La història científica és una construcció interina, on sovint es fa canvis. Però els mètodes i els mitjans d'avui l'acosten cada dia més a la veritat de les coses que foren. La història no està feta. Es fa, es desfà, es refà. En conjunt guanya i avança".

La darrera història general de Catalunya publicada abans de la Guerra Civil fou la de Ferran Soldevila, en tres volums (1934-35). De les posteriors no en farà esment, ja que són prou conegudes i es poden trobar fàcilment en el mercat editorial. Soldevila aportà la síntesi erudita, acadèmica, universitària. En el prefaci reconeix el deute amb les històries generals anteriors, però s'identifica més amb la d'Aulèstia i Pijoan; les separa, però, el temps i l'esperit: no tan sols el mig segle transcorregut, sinó també l'enfocament. "Ha estat remarcat que cada època té la seva visió de la història, i em penso que quan s'estudiï l'evolució de la nostra historiografia durant aquestes cinquanta anyades darreres, apareixerà, gairebé de sobte, en arribar a les nostres promocions, una trasmudança profunda en la manera d'enfocar i de reviure el nostre passat col·lectiu. L'obra d'Aulèstia fou, llargament, l'expressió, dins del camp de la historiografia, d'un estat de semiconsciència nacional. Ambició meva fora que aquesta obra pogués contribuir, dins l'esfera que li és pròpia, a trobar l'expressió justa i plena de la nostra plena consciència com a poble".

I és per això, perquè cada temps vol la seva història i els seus historiadors, que aquesta editorial en llança una de nova al mercat, perquè sigui assoliment i revulsiu, crítica i polèmica.

*Historia de Catalunya, A. Aulèstia i Pijoan, anotada i continuada per E. Molins i Brasés, ed. Centre Artístich de M. Seguí, Barcelona, 1922
foto: G.S.*